

Ю. О. ОБЕРЕМКО

Юлія Олексіївна Оберемко, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ

Негативні процеси, які останнім часом відбуваються у суспільстві, призвели до погіршення криміногенної ситуації в країні. На сьогодні, прослідковується небезпечна тенденція до зростання рівня тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя й здоров'я, зокрема умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів. У зв'язку з цим, наріла необхідність проведення кримінологічного аналізу зазначеного виду злочинів.

Слід зазначити, що теоретичні дослідження означеної категорії злочинів проводилися здебільшого в галузі кримінального права. Так, вирішенню підлягали питання кваліфікації, відмежування даного складу злочину від інших суміжних, а також деякі проблемні питання відповідальності, призначення та виконання покарання. Окремим питанням з означеної проблематики, приділяли увагу у своїх роботах такі вчені-кримінологи: В. В. Голина, Б. М. Головкін, А. П. Закалюк, О. Г. Кулик, О. М. Ігнатів та ін. Однак, не зважаючи на здавалося б, очевидну актуальність порушеної теми, комплексного кримінологічного аналізу зазначеного виду злочинів жодного разу проведено не було.

Кримінологічний аналіз передбачає дослідження інформації щодо об'єкта пізнання з метою визначення його кримінологічного змісту та значення¹. Кримінологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів можна здійснити за допомогою *кількісних* (рівень, коефіцієнти, «ціна»), *якісних* (структура, географія,) та *кількісно-якісних* (динаміка) показників їх вимірювання. Саме ці показники традиційно використовуються для надання кримінологічної характеристики певних видів злочинів. При здійсненні кримінологічного аналізу зазначеного виду умисних вбивств нами буде використовуватися два джерела інформації: 1) статистична звітність департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України та 2) результати вибіркового узагальнення кримінальних справ означеної категорії.

Рівень злочинності – це кількісний показник, який включає в себе відомості про кількість зареєстрованих злочинів та чисельність виявлених злочинців на певній території за конкретний проміжок часу. Рівень умисних вбивств з корисливих мотивів за 2002–2011 рр. відображений у табл. 1.1.

Табл. 1.1

Рівень умисних вбивств з корисливих мотивів в Україні за 2002–2013 рр.
(за даними ДІАЗ МВС України)

Найменування показника	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна кількість зареєстрованих умисних вбивств (ст. 115 ККУ)	4162	3875	3632	3194	3093	2790	2609	2395	2300	5792
Кількість зареєстрованих умисних вбивств з корисливих мотивів (п.6 ч.2 ст.115 ККУ) ²	197	217	230	190	221	170	171	195	174	160
Загальна чисельність виявлених осіб, які вчинили умисне вбивство (ст. 115 ККУ)	4577	3898	3819	3322	3345	2947	2792	2509	2447	2500
Чисельність виявлених осіб, які вчинили умисне вбивство з корисливих мотивів (п.6 ч.2 ст.115 ККУ)	320	274	305	275	314	232	231	256	228	229

В цілому, криміногенна ситуація в державі залишається досить складною. Аналіз наведених у таблиці даних показав, що протягом 2002–2011 рр. в Україні було зареєстровано 1 925 умисних вбивств з корисливих мотивів та виявлено 2 664 злочинців, які їх вчинили. У період з 2002–2004 рр. кількість щорічно зареєстрованих умисних вбивств з корисливих мотивів поступово збільшується зі 197 до 230 злочинів. Починаючи з 2005 р. до 2011 р. включно навпаки, прослідковується тенденція до зменшення кількості зареєстрованих злочинів. Виключення складають лише показники, зафіксовані у 2006 р. та 2009 р., коли спостерігається збільшення їх рівня: 221 та 195 злочинів, відповідно. На думку вчених, незначне зниження зло-

чинності в державі може бути пов'язане з різного роду випадковими обставинами, а не з системними явищами і процесами, що впливають на її реальний стан. Зниження показників злочинності в останні роки не компенсує її зростання у попередньому періоді³ враховуючи і те, що якихось позитивних змін у соціально-економічному житті суспільства у зазначений період не відбувалося.

Якщо порівняти чисельність виявлених осіб, які вчинили умисні вбивства з корисливих мотивів та кількість зареєстрованих злочинних діянь, то виявляється що показники останньої значно менші. Це пояснюється тим, що один злочин може вчинитися декількома особами (групою). Виходячи з цього, можемо зробити припущення, що для умисних вбивств з корисливих мотивів характерний груповий характер їх вчинення.

Загальновідомо, що рівень злочинності не завжди дає правильне уявлення про масштаби її поширення та інтенсивність проявів⁴. У такому разі, абсолютні показники злочинності доповнюються відносними величинами, зокрема: *коефіцієнтом злочинної інтенсивності та коефіцієнтом злочинної активності* населення. Так, найвищий та найнижчий показники аналізованої категорії злочинів фіксуються у 2004 р. та 2011 р. – 230 та 160 (в абсолютних показниках) злочинів відповідно. Коефіцієнт злочинної інтенсивності на 100 тис. населення у зазначені роки коливається у межах від 0,50 до 0,35. Привертає увагу той факт, що в роки коли фіксується зростання зареєстрованої кількості злочинів зазначеного виду, кількість виявлених осіб навпаки – зменшується. Так, наприклад у 2002–2003 рр. при збільшенні кількості умисних вбивств з корисливих мотивів (зі 197 до 217 злочинів), одночасно зменшується кількість виявлених осіб (з 320 до 274). Коефіцієнт злочинної активності на 100 тис. населення в зазначені роки коливається у межах 0,92–0,79. Такі показники скоріше за все є свідченням неефективної діяльності правоохоронних органів щодо встановлення осіб, винних у вчиненні злочинів. У подальші роки аналізованого періоду, коефіцієнти умисних вбивств розраховані на 100 тис. населення відповідають динаміці зареєстрованих злочинів даного виду. Тобто, при збільшенні кількості зареєстрованих злочинів показники коефіцієнтів відповідно зростають і навпаки.

Наступним елементом кримінологічного аналізу – є *структура*. На відміну від показників рівня та коефіцієнтів, які характеризують злочинність з кількісної сторони, структура є її якісною характеристикою⁵. Вона відображає відношення окремого виду або групи злочинів до всієї маси злочинності на певній території за конкретний період часу⁶. Кримінологічний аналіз структури умисних вбивств з корисливих мотивів, на нашу думку, слід розпочати із визначення частки зазначеного виду злочинів у структурі вбивств при обтяжуючих обставинах. Попередньо зазначимо, що за даними дослідників структура умисних вбивств, зареєстрованих в Україні за період 2002–2011 рр. має такий вигляд: 75,1 % – просте умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 ККУ); 21,3 % – кваліфіковане умисне вбивство (ч. 2 ст. 115 ККУ) і 3,6 % становлять привілейовані види вбивств (ст.ст. 116–118 ККУ)⁷. Тобто, кожне п'яте зареєстроване в Україні вбивство вчиняється за обтяжуючих обставин. При цьому фахівцями виявлено небезпечну тенденцію до зростання частки кваліфікованих умисних вбивств при одночасному зниженні питомої ваги некваліфікованих⁸. Таким чином, за рахунок кваліфікованих видів вбивств, зокрема з корисливих мотивів, відбуваються якісні зміни всієї структури умисних вбивств.

За статистичними даними МВС України частка умисних вбивств з корисливих мотивів у структурі умисних вбивств при обтяжуючих обставинах становила: 2002 р. – 28,0 %, 2003 р. – 30,5 %, 2004 р. – 30,3 %, 2005 р. – 29,3 %, 2006 р. – 32,8 %, 2007 р. – 25,7 %, 2008 р. – 26,4 %, 2009 р. – 29,1 %, 2010 р. – 28,7 %, 2011 р. – 24,7 %. Як бачимо, за 10-річний період порівняння питома вага цих злочинів коливається в межах 24,7–32,8 %. В цілому, серед групи умисних вбивств, що вчиняються за обтяжуючих обставин, умисні вбивства з корисливих мотивів посідають *перше місце*, а їх частка в середньому становить 28,5 %. Тобто, кожне третє кваліфіковане умисне вбивство в Україні – вчиняється з корисливих мотивів. Встановлена тенденція найімовірніше свідчить про існування у суспільстві стійких чинників, що детермінують вбивства з корисливих мотивів упродовж останніх 10 років. Серед таких, найчастіше називають соціальні протиріччя. З цього приводу Я. І. Гілінський, розглядаючи соціально-економічну нерівність як криміногенний фактор зазначає, що будь-які дії людина вчиняє заради задоволення тих або інших потреб і ступінь задоволення цих потреб залежить від соціально-економічного становища особи. У переважній більшості випадків, саме незадоволення соціальних потреб породжує злочинне насильство і сприяє різного роду формам девіантної поведінки⁹.

Подальший аналіз структури зазначеного виду злочинів пропонуємо здійснити за допомогою кримінально-правових та кримінологічних характеристик. Для цього нами будуть використовуватися результати авторського вибіркового узагальнення 324 кримінальних справ.

Відомо, що підставою для кримінально-правової характеристики злочину може виступати будь-яка кваліфікуюча ознака складу злочину. Умисні вбивства з корисливих мотивів, законодавчо визначаються кваліфікованим видом вбивств. Цілком виправданим було б в якості підстави для кримінально-правової характеристики розглянути такі ознаки суб'єктивної сторони злочину, як корисливий мотив та мета. Однак, ми свідомо не будемо зупинятися на розгляді саме цих ознак, оскільки їх детальному аналізу увага буде приділена в наступних публікаціях. Разом із тим, кримінально-правова характеристика не вичерпується лише ознаками суб'єктивної сторони складу злочину. Як справедливо зазначає А. П. Закалюк, визначальною ознакою насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи серед інших є *спосіб їх вчинення* – переважно фізичне насильство, розраховане на досягнення замисленого результату¹⁰. На підтвердження думки вченого, наведемо результати проведеного нами дослідження. Встановлено, що в 100 % випадків при вчиненні умисного вбивства з корисливих мотивів – застосовувалося *фізичне насильство*. Останнє, своєю чергою, виражалось у формі: нанесенні ударів ножем – 36,7 %, застосуванні спеціально пристосованих предметів (фрагменти

металевих труб, бітки) – 15,7 %, нанесенні ударів предметами, підібраними на місці події (цегла, палиця, пляшка, ножиці) – 13,3 %, використанні вогнепальної зброї – 2,7 %, удушення потерпілого (асфіксія) – 21,7 %, нанесенні ударів руками і ногами – 9,9 %. Як бачимо, у переважній більшості випадків (68,4 %) насильницький вплив на потерпілого здійснюється шляхом *застосування знарядь*, рідше (31,6 %) – безпосереднього фізичного впливу. На нашу думку, пояснити знарядійний спосіб вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів, не складно. По-перше, озброївшись, наприклад ножем – найбільш розповсюдженим знаряддям нападу, злочинець почуває себе набагато впевненіше і розуміє свою істотну перевагу над жертвою. По-друге, під час реалізації злочинного наміру цілком імовірно, що жертва буде чинити опір. У такому разі, для швидкого його подолання надійніше застосувати зброю або будь-які інші пристосовані для цього предмети, аніж вступати в бійку і тим самим наражати себе на небезпеку.

Із способом певним чином пов'язане *місце вчинення злочину*. Так, 65,1 % умисних вбивств з корисливих мотивів вчиняються у житлових приміщеннях (будинках, квартирах), 11,6 % у безлюдних місцях (парках, скверах, лісосмугах), 10,7 % у місцях громадського користування (вулицях, провулках, зупинках громадського транспорту), 6,1 % становлять виробничі та складські приміщення (пункти прийому металобрухту, склади, гаражі), ще 3,8 % та 2,7 % припадає на розважальні заклади (ресторани, бари, нічні і гральні клуби) та автомагістралі (дороги, автозаправки, транспорт). З вищенаведених показників вбачається наступне. Перше місце у топографічному розподілі умисних вбивств з корисливих мотивів посідають *житлові приміщення*. І це не випадково. Вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів найчастіше планується: попередньо збирається інформація про жертву, посягання, розташування житла, підшукуються співучасники та знаряддя нападу. Окрім цього, вчинення злочину в помешканні може пояснюватися і відсутністю свідків, а отже ризик бути викритим стає мінімальним. Не можна оминати увагою і той факт, що житло в більшості випадків є місцем зосередження матеріальних благ: грошових коштів та валютних цінностей, ювелірних виробів, дороговартісної побутової техніки та ін. За нашими даними, у 85 % випадків, внаслідок вбивства вилученню підлягали саме вищезазначені матеріальні блага, рідше предмети споживання (11,4 %), транспортні засоби (2,7 %) та зброя (0,9 %).

Іншим чином, пояснюється вчинення злочинів у безлюдних місцях та місцях громадського користування. Останні, як правило, є «вдалим середовищем» для пограбувань та розбійних нападів. При цьому зловмисники розраховують на випадковість, необачність жертви та раптовість нападу з метою заволодіння тими цінностями, що перебували у потерпілого в момент посягання. Виходячи з вищевикладеного можемо зробити висновок, що вибір місця вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів обумовлюється розрахунком злочинців щодо предметів злочинних посягань.

Місце вчинення злочину взаємопов'язане із *часом*, який традиційно у криминологічних дослідженнях поділяється на години доби та пори року¹¹. За даними нашого дослідження, найбільша кількість умисних вбивств з корисливих мотивів фіксується у вечірні (49,4 %) та нічні (20,1 %) години доби. Зранку та вдень вчиняється 11,4 % та 19,1 % злочинів відповідно. Сезонний розподіл вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів виглядає таким чином: на зимовий період припадає – 33,1 %, осінній – 30,5 %, весняний – 21,3 % та літній – 15,1 %. Як бачимо, найбільший сплеск умисних вбивств з корисливих мотивів відбувається у осінньо-зимову пору року (63,6 %). Саме у зазначений період темний час доби є більш тривалим і ця обставина використовується винними для успішної реалізації злочинного наміру. Є можливість непомітно проникнути до житла і в такий самий спосіб зникнути із місця вчинення злочину. І хоча влітку потрапити до житла видається набагато легшим, однак існує ризик бути викритим, якщо жертва почне кликати на допомогу.

Розширити уявлення щодо особливостей вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів допоможуть дані про *сукупність із іншими злочинами*, отримані нами під час дослідження. Так, було встановлено, що питома вага (98 %) умисних вбивств з корисливих мотивів вчиняється у *сукупності*. Відповідно, тільки у 2 % випадків сукупність встановлена не була. Найбільш поширеним злочинном, який вчиняється у сукупності з умисним вбивством з корисливих мотивів, є розбійний напад – 83,1 %. Мають місце і крадіжки у 15,2 % випадків. Набагато рідше зустрічаються злочини, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю – 7,9 %, втягненням неповнолітніх у злочинну діяльність – 4,3 % та інші. Як бачимо, результати узагальнення судової практики дають підстави зробити висновок про типовість поєднання умисних вбивств з корисливих мотивів з розбійними нападами. У даному випадку буде доречним згадати слова І. А. Зінченко, яка стверджувала, що: «На сьогодні, ні в теорії, ні на практиці не вдалося розробити якихось чітких, універсальних та всеосяжних критеріїв для відмежування вбивств з корисливих мотивів «в чистому вигляді» від вбивств при розбійному нападі»¹².

Певний інтерес для нас становлять дані щодо *співучасті* у вчиненні умисних вбивств з корисливих мотивів. За матеріалами кримінальних справ 65,7 % вбивств зазначеного виду вчинялося у співучасті, а 34,3 % – одноособово. З усієї сукупності злочинів, вчинених у співучасті, у переважній більшості випадків (93,4 %) мала місце проста співучасть (співвиконавство). Складна співучасть (з розподілом ролей), де кожен виконував окрему роль, зафіксована у 6,6 % випадків. Таким чином, наведені показники підтверджують правильність припущення щодо поширюваності групового характеру вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів.

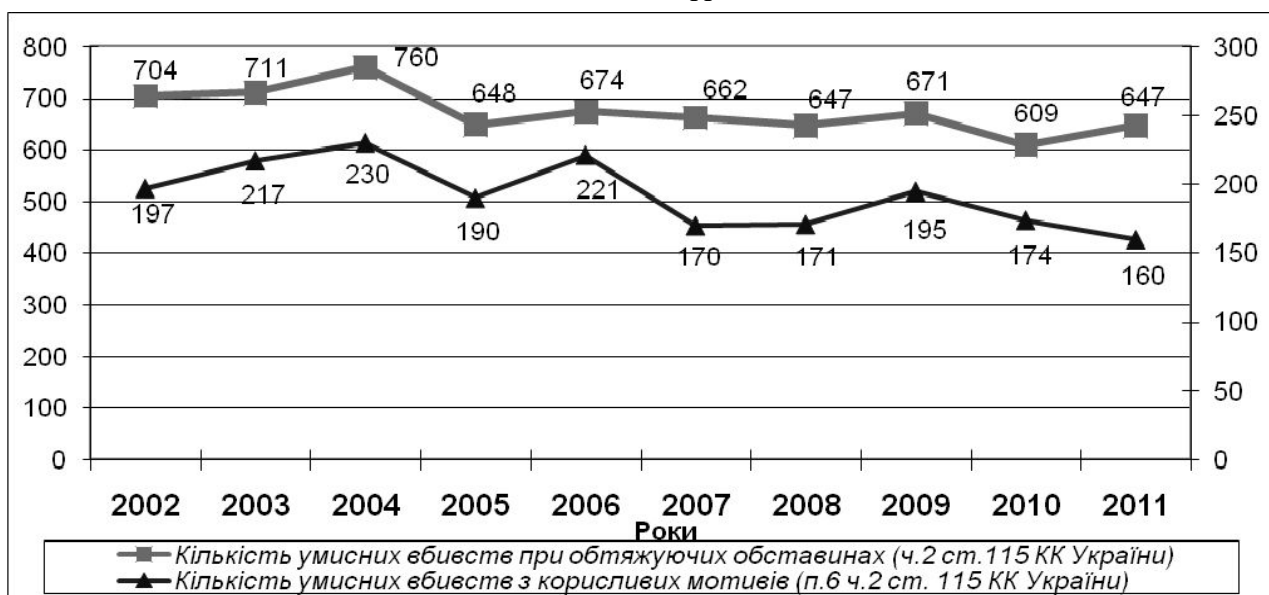
Наступним показником здійснення криминологічного аналізу є «*географія злочинів*». Потрібно зазначити, що в офіційних статистичних даних відсутні відомості щодо регіонального поширення умисних вбивств з корисливих мотивів. У зв'язку з цим, ми будемо виходити з того, що географічний розподіл даного виду злочинів в цілому відповідає регіональній поширеності умисних вбивств (разом із замахами), зареєстрованих в Україні. Згідно із статистичними даними, найбільша кількість цих злочинів реєструється на

сході країни: Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Харківській, Одеській областях та м. Київ. За нашими підрахунками, на долю саме цих областей і м. Київ припадає майже 50 % злочинів від усієї зареєстрованої злочинності зазначеного виду. Найменша кількість умисних вбивств фіксується у Тернопільській, Чернівецькій, Рівненській, Волинській, Закарпатській та інших областях. Тобто, залежно від поширеності умисних вбивств, територія нашої держави умовно поділяється навпіл з переважанням їх у південно-східних регіонах. Це пояснюється факторами економічного, соціального та демографічного характеру. Східні регіони порівняно із західними – є більш економічно розвиненими, що зумовлює зосередження там великих фінансових ресурсів. За розмірами – території східних областей переважають західні, а відтак і концентрація населення там значно вища. Вочевидь, за рахунок існування значного прошарку заможного населення та зосередження там матеріальних цінностей, східні регіони є більш привабливими для вчинення корисливих насильницьких злочинів. Окрім того, у Східних та Південних областях розташована найбільша кількість виправних установ. Така територіальна дислокація установ виконання покарань накладає негативний відбиток на інфраструктуру й моральне середовище населених пунктів, у яких вони розташовані¹³. Вважаємо, що сукупність таких факторів цілком може пояснювати нерівномірний територіальний розподіл як умисних вбивств у цілому, так і з корисливих мотивів, зокрема.

Кримінологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів, включає в себе розгляд питання «ціни» зазначеного виду злочинів. Прийнято вважати, що «ціна» злочинності це показник, який дає уявлення про обсяг і характер прямої та непрямої шкоди, яку злочинність завдає суспільству¹⁴. Прямі шкоди, що спричиняються внаслідок вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів, виражається, перш за все, у настанні смерті потерпілого. Безумовно, позбавлення життя іншої людини складно переоцінити і тим паче виразити в матеріальному (грошовому) еквіваленті. Оскільки на статистичному рівні фіксація чисельності потерпілих від умисних вбивств з корисливих мотивів не здійснюється, звернемося до результатів узагальнення судової практики. Так, наприклад, за нашими даними, у наслідок вчинення 324 умисних вбивств з корисливих мотивів, які складають масив узагальнення, загинуло 338 осіб. Порівняння наведених показників говорить про те, що більшість цих злочинів учинялося відносно однієї особи. Однак, поряд із цією кількістю загиблих не менш значимою є психічна шкода, завдана близьким та родичам внаслідок вбивства. Значних розмірів досягають і матеріальні витрати, пов'язані із захороненням, у разі втрати годувальника, кошти на лікування, а також компенсації моральних та душевних втрат сім'ям загиблих¹⁵. Непряму шкоду складають в основному кошти на виконання різного роду процесуальних дій, фінансування судових, оперативних-розшукових органів, установ виконання кримінальних покарань, діяльність відповідних органів, спрямовану на запобігання та протидію як умисним вбивствам з корисливих мотивів, так і злочинності в цілому. **Динаміка** – це комплексний показник, який характеризує злочинність з кількісно-якісної сторони. Використовуючи дані загальнодержавного статистичного спостереження та власні розрахунки, простежимо динаміку умисних вбивств з корисливих мотивів в Україні за 2002–2011 рр. (граф. 1.1).

Граф. 1.1

Динаміка умисних вбивств з корисливих мотивів (п.6 ч.2 ст. 115 КК України) в Україні за 2002–2011 рр.



Як бачимо, зображена на граф. 1.1 динаміка руху умисних вбивств з корисливих мотивів в цілому відповідає динаміці умисних вбивств, вчинених при обтяжуючих обставинах. Разом із тим, для динаміки умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів характерні значні коливання. У 2003 р., що впливає із наведених статистичних даних, фіксується приріст умисних вбивств з корисливих мотивів на 10,1 %, у 2004 р. – на 6,0 %. Починаючи із 2005 р. і до 2011 р. прослідковується низхідна динаміка аналізованого виду

злочинів. Виключення складають показники, зафіксовані у 2006 р. (+16,3 %) та 2009 р. (+14,0 %), які свідчать про стрімке зростання частки умисних вбивств з корисливих мотивів. При цьому, динаміка умисних вбивств при обтяжуючих обставинах впродовж аналізованого періоду залишається практично незмінною з незначним щорічним зниженням кількісних показників. Утім, особливу зацікавленість викликають розбіжності в наведених показниках у період 2009–2011 рр. Одночасно при збільшенні рівня кваліфікованих умисних вбивств, – рівень умисних вбивств з корисливих мотивів демонструє зворотню тенденцію. За нашими розрахунками, частка умисних вбивств впродовж 2002–2011 рр. у структурі кваліфікованих видів вбивств вирізняється відносною стабільністю. У зв'язку з цим постає питання: з чим можуть бути пов'язані такі розбіжності в наведених показниках? Ми схильні вважати, що така ситуація пояснюється, швидше за все, маніпуляцією статистичними даними, що, своєю чергою, призводить до штучного викривлення показників умисних вбивств із корисливих мотивів. У зв'язку з цим, говорити про позитивні зміни в динаміці аналізованого виду злочинів, спираючись тільки на незначне зниження їх показників в останні декілька років – не має підстав.

Таким чином, проведений криминологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів дозволяє зробити наступні висновки.

В останні роки відбуваються якісні зміни всієї структури умисних вбивств за рахунок кваліфікованих видів вбивств, зокрема з корисливих мотивів. Вони посідають перше місце (28,5 %) у структурі вбивств, вчинених за обтяжуючих обставин. За допомогою даних проведеного емпіричного дослідження встановлено, що зазначеним злочинам властивий груповий характер їх вчинення. Місцем вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів, у переважній більшості випадків, виступає житлове приміщення, що пояснюється сукупністю обставин. Найбільш ураженими від зазначеного виду злочинів на сьогодні залишаються східні регіони нашої держави.

¹ *Закалюк А. П.* Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3-х кн. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – С. 55.

² *Головкін Б. М.* Корислива насильницька злочинність в Україні : феномен, детермінація, запобігання : монографія / Б. М. Головкін. – Х. : Право, 2011. – С. 387.

³ *Алексеев А. И.* Криминология (курс лекций). – М.: Щит – М., 1998. – С. 37–38; *Батиргареева В. С.* Криминологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло. – Х. : Одиссей, 2003. – С. 37–38.

⁴ *Закалюк А. П.* Вказана праця. – С. 158.

⁵ Там само. – С. 161.

⁶ *Головкін Б. М.* Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. – Х. : Нове слово, 2004. – С. 14.

⁷ *Игнатов А. Н.* Убийство : криминологическое исследование: монография. – Симферополь: КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2012. – С. 54.

⁸ *Игнатов А. Н.* Криминологический анализ структуры убийств в Украине / А. Н. Игнатов // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 375–386 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-1/12iomsvu.pdf>.; *Игнатов А. Н.* Убийство: криминологическое исследование: монография. – Симферополь: КРП «Издательство «Крымучпедгиз», 2012. – С. 55.

⁹ *Гилинский Я.* Социально-экономическое неравенство как криминогенный фактор (от К. Маркса до С. Олькова) // Экономика и право / Ред. А. Заостовцев. – СПб.: Наука, 2009. – С. 169–188.

¹⁰ *Закалюк А. П.* Курс сучасної української криминології : теорія і практика: у 3 кн. – Кн. 2. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – С. 34.

¹¹ *Головкін Б. М.* Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. – Х. : Нове слово, 2004. – С. 104.

¹² *Зинченко А. И.* Составные преступления: монография. – Х. : СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. – С. 9.

¹³ *Батиргареева В. С.* Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та криминологічні проблеми: монографія / В. С. Батиргареева. – Х.: Право, 2009. – С. 181.

¹⁴ Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – С. 43.

¹⁵ *Головкін Б. М.* Криминологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. – Х. : Нове слово, 2004. – С. 25–26.

Резюме

Оберемко Ю. О. Криминологічний аналіз умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів.

Статтю присвячено криминологічному аналізу умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів. Розглянуто кількісні, якісні та кількісно-якісні показники зазначеного виду злочинів.

Ключові слова: криминологічний аналіз, умисні вбивства з корисливих мотивів, рівень, структура, динаміка.

Резюме

Оберемко Ю. А. Криминологический анализ умышленных убийств, совершенных по корыстным мотивам.

Статья посвящена криминологическому анализу умышленных убийств, совершенных по корыстным мотивам. Рассмотрены количественные, качественные и количественно-качественные показатели данного преступления.

Ключевые слова: криминологический анализ, умышленные убийства по корыстным мотивам, уровень, структура, динамика.

Summary

Oberemko Y. «Criminological analysis of homicides committed with lucrative reasons».

The article is devoted to criminological analysis of homicides committed with mercenary motives. Considered quantitative, qualitative and quantitative and qualitative indicators of this type of crime.

Key words: criminological analysis, premeditated murder with mercenary motives, level, structure, dynamics.

Отримано 18.06.2014

УДК 343.915

В. Б. ПОЛЯХ

Вячеслав Борисович Полях, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЩО БУЛИ ЗАСУДЖЕНІ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ»

У кримінологічній науці, поряд з великою кількістю векторів дослідження, можна виокремити найбільш складні для дослідження та завжди актуальні питання. Одним із них, безумовно, є проблема дослідження та запобігання рецидивної злочинності, що являє собою один із найнебезпечніших видів злочинності. До питання дослідження рецидивної злочинності зверталась велика кількість дослідників. Зокрема, варто зазначити напрацювання Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, В. С. Батиргареевої, В. В. Голіни, Б. Н. Головкина, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, С. М. Іншакова, Н. Ф. Кузнецової, В. В. Лунєєва, Г. Ф. Хохрякова, С. В. Щербакова та інших. Однак рецидивна злочинність, як і інші соціальні явища, знаходиться у постійному розвитку, а тому вимагає постійної уваги з боку науковців щодо виявлення останніх тенденцій та розробки її основоположних питань. Тим більше, коли йдеться про таке гостро соціальне деструктивне явище, як рецидивна злочинність.

У науковій літературі вказується, що даний вид злочинності характеризується підвищеною суспільною небезпечністю, яка полягає: а) у її значній потужності до відтворення; б) в існуванні цієї злочинності за всіх часів історії держави і права; в) у значній питомій вазі в її структурі тяжких та особливо тяжких злочинних діянь; г) у здатності бути передаточним механізмом злочинного ремесла й досвіду, злочинських традицій, устоїв, що тягне за собою існування особливого соціального прошарку в структурі суспільства; д) у підвищеному ступені латентності цих злочинних проявів; е) в інтенсивності заходів, які суспільство й держава вживають з метою запобігання рецидивним злочинам; є) в ідеологічному впливі рецидивістів на свідомість злочинців і законослухняних громадян; ж) у низькій сприйнятливості рецидивістів до запобіжних заходів; з) у культивуванні в громадській свідомості думки про необхідність посилення суворості кримінальної політики як єдиного можливого ефективного засобу боротьби з рецидивною злочинністю¹.

Крім того, рецидивна злочинність, за визначенням Ю. М. Антоняна, є свідченням неспроможності держави та суспільства виправляти своїх членів, які стали на хибний шлях, допомагати їм². Н. Ф. Кузнецова й В. В. Лунєєв стверджують, що рецидивна злочинність у певному сенсі є «ядром» всієї злочинності, оскільки йдеться про контингент, який найбільш вперто протиставляє себе моральним цінностям суспільства, правопорядку та, окрім цього, ще й залучає до злочинної діяльності нових осіб³. На переконання С. М. Іншакова, рецидивна злочинність являє собою поживне середовище для формування організованих злочинних співтовариств⁴. Такі думки є поширеними та доведеними в науці.

Особливої актуальності набувають наведені твердження щодо неповнолітніх, злочинність яких взагалі (не кажучи вже про злочинність рецидивну) визначається як одна з актуальних кримінологічних проблем, що відображає не лише основні тенденції злочинних проявів у державі, а й виступає індикатором морального здоров'я суспільства та дає змогу спрогнозувати загальні перспективи і розвиток злочинності в майбутньому.

На думку дослідників, рецидивна злочинність неповнолітніх доволі специфічна: з одного боку, вона входить до неосяжного поля дитячої делінквентності, а з іншого, – переростає у злочинність молоді та загальнокримінальну злочинність^{5, 6}. Крім того, характерною ознакою рецидивної злочинності неповнолітніх є й особливість вчинення такого рецидиву, пов'язана з віковими межами неповнолітніх. Фактично за доволі нетривалий проміжок часу (максимум чотири роки – з 14 до 18 років) особа, щоб характеризуватися як така, що вчинила рецидив, має встигнути здійснити щонайменше два злочини. У випадку ж засудження до позбавлення волі цей проміжок часу значно скорочується через ізоляцію особи в місцях позбавлення волі, хоча в ряді випадків вона (ізоляція) й не перешкоджає продовженню злочинної діяльності, внаслідок чого вчиняється рецидив.